

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТУ У НИШУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Нишу, број 154/1-5-3-01, одржаној 29. 04. 2015. године, а сагласно одредбама члана 123. став 4., 128. и 32. Закона о високом образовању, формирана је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње мр Милене Јовановић-Крањец, магистра социологије, под називом: *КАРАКТЕРИСТИКЕ И ОБЛИЦИ ПРЕСТУПНИЧКОГ ПОНАШАЊА УЧЕНИКА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ*. Комисија је прегледала докторску дисертацију и на основу анализе целокупне докторске дисертације Већу подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

Основни подаци о кандидаткињи

Милена Јовановић-Крањец рођена је 15. 01. 1980. године у Нишу. Основну школу „Вожд Карађорђе“ и Гимназију „Стеван Сремац“ (Природно-математички смер) завршила је у Нишу.

Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Департман за социологију, уписала је школске 1999/2000. године. Дипломирала је 24. 09. 2004. године са просечном оценом 8.93 (осам деведесет три). Дипломски рад из предмета Социологија васпитања и образовања, на тему *Настанак, развој и организација српских школа у 19. веку*, одбранила је с оценом 10 (десет). У току основних студија била је награђена као најбољи студент на Департману за социологију у школској 2003/2004. години.

Последипломске студије на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, смер Социологија васпитања и образовања, уписала је 2004/2005. године. Испите је положила са просечном оценом 9.16 (девет шеснаест). Магистарски рад на тему *Остваривање улоге и задатака стручних тимова за заштиту ученика основне школе од насиља* одбранила је 10. 11. 2010. године на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

У мају 2012. године на Филозофском факултету Универзитета у Нишу одобрена јој је израда докторске дисертације *Карактеристике и облици преступничког понашања ученика средње школе у југоисточној Србији*.

Од 01. 02. 2006. године ради на Економском факултету Универзитета у Крагујевцу као асистент-приправник, а затим као асистент, на наставном предмету Социологија. Вежбе на наставном предмету Социологија изводила је и на одељењима Економског факултета Универзитета у Крагујевцу, у Врњачкој Бањи и Новом Пазару.

Члан је Катедре за Општу економију и привредни развој, Наставно-научног већа Економског факултета Универзитета у Крагујевцу и Комисије за припрему и спровођење пријемног испита.

Милена Јовановић-Крањец је до сада излагала два рада на међународним научним скуповима, а ауторка је и седам стручних и научних радова и неколико приказа књига публикованих у часописима и зборницима.

Обим и структура докторске дисертације

Докторска дисертација мр Милене Јовановић-Крањец написана је у складу с Одлуком о достављању докторских дисертација за репозиторијум Универзитета у Нишу у складу СНУ број 29/1-15-11 од 29. 01. 2015. године и образложењем које је наведено приликом пријаве теме. Докторска дисертација написана је на 269 страна (XXI+248) од којих је основни текст од укупно 248 страна написан ћиричним писмом у формату А4. Поред података о ментору и члановима комисије, података о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, резимеа са кључним речима на српском и енглеском језику и садржаја који претходе основном тексту, докторска дисертација садржи *Увод*, основни текст са 89 табела и 5 графикона, *Закључна разматрања* и *Литературу* са 134 библиографске јединице на српском и страним језицима. Посебан део чине *Прилози* који садрже анкетни упитник на основу кога су прикупљени подаци у истраживању и табеле са приказом одређених варијабли узорка истраживања. На крају рада налази се биографија са библиографијом ауторке, као и Изјаве о ауторству.

Докторска дисертација, поред Увода и Закључних разматрања, садржи два дела: *Теоријско-методолошки оквир истраживања* и *Резултати истраживања – анализа и интерпретација*.

У првом делу, изложеном на 112 страна дат је *Теоријско-методолошки оквир рада* који садржи две главе: *Теоријски оквир истраживања* и *Методолошки оквир истраживања*. Прва глава садржи осам поглавља: *Осврт на ранија објашњења преступничког понашања*, *Научни приступи и теоријске оријентације у проучавању преступничког понашања*, *Дефинисање основних појмова*, *Карактеристике преступничког понашања*, *Облици преступничког понашања ученика*, *Насиље у школи као облик преступничког понашања*, *Социоекономски и демографски фактори ризичног понашања ученика средњих школа и преглед неких досадашњих истраживања проблема преступничког понашања ученика у свету, региону и Републици Србији*. Друга глава садржи седам поглавља: *Проблем истраживања*, *Предмет, циљ и задаци истраживања*, *Значај истраживања*, *Хипотетички оквир*, *Методе, технике и инструменти истраживања*, *Узорак истраживања* и *Организација, ток и време истраживања*.

Други део докторске дисертације, *Резултати истраживања – анализа и интерпретација*, изложен је на 79 страна и подељен такође на две главе: *Карактеристике преступничког понашања ученика средње школе у југоисточној Србији* и *Облици преступничког понашања ученика средње школе у југоисточној Србији*. Прва глава садржи четири поглавља: *Место вршења преступничког понашања ученика у школи*, *Време када се преступничко понашање најчешће дешава у школи*, *Учесталост насиља у школи и осталих облика преступничког понашања ученика у школи* и *Ученици жртве насиља и обраћање за помоћ*. У оквиру сваког поглавља налазе се одговарајући поднаслови. Друга глава садржи такође четири поглавља: *Насиље у школи као облик преступничког понашања*, *Најзаступљенији облици преступничког понашања ученика средње школе*, *Ученици починиоци преступничког понашања – повезаност облика преступничког понашања и повезаност варијабли пол*,

разред, успех у школовању и тип школе и Повезаност насиља као облика преступничког понашања и социоекономских карактеристика ученика када су ученици жртве и када су починиоци преступничког понашања. Свако поглавље садржи и одговарајуће поднасловe.

Анализа докторске дисертације

У уводном делу докторске дисертације кандидаткиња нам указује на проблем истраживања, као и на значај самог проблема. Она наводи да смо данас сведоци праве експанзије понашања младих које називамо деструктивним, насилничким, агресивним, преступничким, проблематичним, антисоцијалним, девијантним, ризичним, делинквентним, неприхватљивим и да појава таквог преступничког понашања данас изазива пажњу стручне и друштвене јавности и отвара низ различитих питања од социолошких, психолошких, преко криминолошких, правних, етичких, али и многих других. Како је ово веома комплексна тема, ауторка овог рада акценат ставља на истраживање карактеристика и облика преступничког понашања ученика средње школе, као и на испитивање повезаности карактеристика и облика оваквог понашања са социоекономским и демографским карактеристикама ученика. Уводни део рада садржи и кратак преглед структуре докторске дисертације.

Први део докторске дисертације *Теоријско-методолошки оквир истраживања* подељен је на две главе. Прва глава, *Теоријски оквир истраживања*, подељена је на осам поглавља. У оквиру првог поглавља *Осврт на ранија објашњења преступничког понашања* кандидаткиња даје преглед ранијих објашњења преступничког понашања, као и веома занимљиве наводе различитих облика преступничког понашања младих кроз историјске епохе (од времена старих Сумераца, античких филозофа, малолетничког преступништва за време хуманизма и ренесансе, преко периода 18. и 19. века па све до данашњих дана). Поглавље *Научни приступи и теоријске оријентације у проучавању преступничког понашања* садржи преглед најутицајнијих теоријских приступа у социологији који су дали свој допринос у осветљавању проблема девијантног и преступничког понашања. Поред тога, садржи и етимолошко и појмовно одређење преступничког понашања, као и преглед великог броја дефиниција домаћих и страних аутора који су дали свој допринос у покушају да се проблем преступничког понашања младих најпре појмовно одреди, а затим и расветли. Полазећи од тога да је много различитих карактеристика преступничког понашања младих, кандидаткиња у оквиру трећег поглавља *Карактеристике преступничког понашања* дефинише и анализира неке од најзначајнијих карактеристика, као што су: место у школи на коме се преступничко понашање најчесталије дешава, време дешавања преступничког понашања ученика у школи, учесталост дешавања преступничког понашања када су ученици жртве, али и када су починиоци, да ли се ученици који су доживели неки облик насиља у школи обраћају за помоћ и, уколико се обраћају за помоћ, коме се најчешће обраћају. Поред карактеристика преступничког понашања, предмет овог рада су и облици таквог понашања, те је кандидаткиња у оквиру следећег поглавља *Облици преступничког понашања ученика* дефинисала и подробно објаснила најчешће облике преступничког понашања ученика средње школе, као што су: бежање са часова, организовање туча и ношење оружја, пушење цигарета и марихуане. Како се данас наводи у стручној литератури, најчесталији и најризичнији облик преступничког понашања ученика јесте насиље на релацији ученик – ученик, наставник – ученик, али и ученик – наставник, те је и сама кандидаткиња имала

потребу да о овом облику преступничког понашања подробније говори. Посебан поднаслов посвећен је насиљу у школи, као горућем проблему образовно-васпитних институција у нашој земљи.

Мр Милена Јовановић-Крањец је кроз социолошку призму проучавала проблем преступничког понашања у школи што подразумева разумевање феномена преступничког понашања у оквиру конкретног друштва, а како се развој младих људи одвија у врло сложеном социјалном окружењу и под утицајем је бројних, како индивидуалних, тако и социоекономских и демографских фактора, она се у поглављу *Социоекономски и демографски фактори ризичног понашања ученика средњих школа* бавила најзначајнијим факторима ризичног понашања, као што су: породица (породични односи, насиље у породици, дисфункционална породица, васпитна улога и тако даље), друштвена средина (социоекономски чиниоци, незапосленост, сиромаштво, насиље у медијима, миграције, пермисивни став друштва према насиљу), школа (слаб успех у школи, вршњачке групе, однос наставника према ученику) и вршњачки фактори (отуђеност, изолација од вршњачких група, али и укључивање у вршњачке групе са проблемима у понашању и слично). На крају овог поглавља кандидаткиња је дала преглед појединих досадашњих истраживања преступничког понашања у Републици Србији, региону и свету.

У другој глави, *Методолошки оквир истраживања*, кандидаткиња одређује проблем истраживања, дефинише предмет истраживања докторске дисертације, поставља циљеве и задатке, одређује хипотетички оквир истраживања, објашњава узорак истраживања и избор метода, техника и инструмената које је користила и даје кратак преглед организације и самог тока истраживања.

Преступничко понашање није нова појава међу ученицима, али и на релацији ученик – наставник, међутим, оно што посебно забрињава јесте његова ескалација последњих година. Кандидаткиња је препознала да проблем преступничког понашања поприма озбиљне размере, тако да је и проблем овог рада дефинисала као учесталост преступничког понашања ученика средње школе у југоисточној Србији. У складу са комплексним проблемом ескалације преступничког понашања, *предмет* истраживања у овој дисертацији је истраживање карактеристика и облика преступничког понашања у средњој школи на територији југоисточне Србије. Као основни *циљ* истраживања кандидаткиња је поставила истраживање заступљености преступничког понашања у средњој школи у југоисточној Србији, као и истраживање утицаја социоекономских и демографских карактеристика ученика на појаву и начин испољавања преступничког понашања код ученика средње школе у југоисточној Србији. Из овако дефинисаног циља истраживања произашли су многобројни задаци истраживања. Кандидаткиња је за прикупљање података користила анкетни упитник, а за обраду и анализу података статистички метод. Компаративни метод примењивала је за утврђивање веза између различитих облика, врста и учесталости преступничког понашања у школи и неких социодемографских карактеристика наставника и ученика.

У другом делу докторске дисертације, *Резултати истраживања – анализа и интерпретација*, кандидаткиња је представила резултате истраживања и анализирала их и интерпретирала у складу са постављеним истраживачким задацима. Резултати су представљени табеларно, а поједини и графички. После сваке табеле или графикона уследио је компаративна анализа добијених резултата са резултатима других релевантних истраживања овог проблема о којима је и говорила у теоријском делу докторске дисертације.

Резултати који се односе на карактеристике преступничког понашања: *место* где се преступничко понашање најчешће дешава у школи (у школском дворишту, учионици, на ходнику, у школском тоалету и тако даље), *време* када се оно најчешће дешава (за време часа, после часова и на школском одмору), затим *учесталост* преступничког понашања када је ученик починилац или жртва таквог понашања представљени су табеларно и графички. Кандидаткиња је такође анализираола и интерпретирала резултате истраживања учесталости насиља као најчешћег облика преступничког понашања на релацији ученик – ученик и наставник – ученик када је ученик жртва преступничког понашања и карактеристике преступничког понашања ученика на релацији ученик – ученик и ученик – наставник када је ученик починилац насиља. На наведеним релацијама испитивала је различите врсте насиља – од вербалног, физичког, емоционалног, преко електронског до сексуалног насиља.

У овом делу приказани су и резултати истраживања који се односе на остале облике преступничког понашања: бежање са часова, пушење цигарета у школи, пушење марихуане у школи, организовање туча и ношење оружја у школу. Резултати приказују облике преступничког понашања које ученици најчешће врше, односно када су ученици починиоци преступничког понашања. На крају овог дела рада дати су резултати истраживања који су имали за циљ да прикажу корелацију облика преступничког понашања ученика и социоекономских и демографских варијабли.

У оквиру *Закључних разматрања* кандидаткиња Милена Јовановић-Крањец приказује основне закључке до којих је дошла у истраживању преступничког понашања ученика средње школе у југоисточној Србији. Указује на потребу да се сви превентивни програми и програми за решавање већ постојећих облика насиља и осталих облика преступничког понашања формулишу у складу са специфичним социоекономским и демографским карактеристикама појединих региона у нашој земљи, а не само преузимањем постојећих међународних програма.

У *Литератури* која садржи 134 библиографских јединица, које су поређане азбучним редом, приказане су библиографске јединице домаћих и страних аутора, као и законски и подзаконски акти и правилници у области образовања који регулишу понашање актера у образовно-васпитном процесу. Све библиографске јединице наведене у *Литератури* цитиране су и у самој докторској дисертацији.

У *Прилозима* су приказани инструменти истраживања помоћу којих је кандидаткиња прикупљала податке и подаци који се односе на узорак истраживања.

На самом крају докторске дисертације налази се биографија са библиографијом ауторке, као и *Изјаве о ауторству*.

Вредновање докторске дисертације

Комисија је вредновала докторску дисертацију мр Милене Јовановић-Крањец, полазећи најпре од избора саме теме која је веома актуелна и научно релевантна. Иако постоје бројна научна истраживања овог проблема, резултати овог истраживања су значајни јер је кандидаткиња у расветљавању овог комплексног проблема дала нову димензију и пружила шири приступ разумевању насиља и осталих облика преступничког понашања у школи у контексту друштвених услова и утицаја у којима се насиље врши или трпи, као и у светлу социоекономских и демографских карактеристика региона у којем се јавља преступничко понашање.

Када је реч о структури и садржају, докторска дисертација задовољава све критеријуме научног рада. Његова теоријска утемељеност огледа се у опсежном теоријском приступу самом проблему преступничког понашања ученика средње школе, почев од осврта на раније облике преступничког понашања кроз историјске епохе, преко прегледа различитих бројних научних приступа и теоријских оријентација у области проучавања преступничког понашања. Због природе и комплексности проблема који је предмет истраживања у раду је примењен мултидисциплинарни приступ. У разумевању и тумачењу резултата овог истраживања коришћени су подаци не само досадашњих социолошких истраживања, који су били примарни, већ и резултати педагошких, психолошких, криминолошких и других истраживања у циљу што потпуније анализе и интерпретације добијених резултата истраживања, јер на преступничко понашање ученика утичу многобројни социоекономски и демографски фактори.

Методолошка утемељеност докторске дисертације утврђена је на основу методолошког оквира истраживања који садржи све елементе једног емпиријског истраживања спроведеног на релевантном узорку. Јасно је одређен проблем истраживања, прецизно је дефинисан предмет истраживања и на основу тога постављени циљеви и задаци истраживања. Избор метода, техника и инструмената које је кандидаткиња користила приликом прикупљања, обраде и интерпретације података такође говори о методолошкој утемељености докторске дисертације.

На основу теоријске и методолошке утемељености докторске дисертације можемо закључити да је научни допринос овог рада у следећем:

- Како су досадашња истраживања преступничког понашања ученика била усмерена на истраживање идентитета учесника у насилној комуникацији (насилник – жртва), особина личности насилника и жртве, облика насиља у школи и препознавања облика насиља у школи од стране ученика и наставника допринос ове социолошке анализе истраживања преступничког понашања ученика у средњој школи огледа се у утврђивању везе између различитих карактеристика и облика преступничког понашања ученика са социоекономским и демографским карактеристикама ученика, полом ученика, разредом, типом средње школе, социјалним пореклом ученика и образовањем родитеља испитаних ученика у југоисточној Србији. Ови подаци ће свакако употпунити и продубити већ постојећу научну грађу о проблему преступничког понашања у школи и дати једну нову, социолошку димензију, у проучавању овог друштвеног феномена.
- Резултати истраживања ове докторске дисертације такође ће употпунити научну грађу која се односи на облике преступничког понашања. Стручна и научна јавност се последњих неколико година највише баве насиљем у школи као најучесталијем обликом преступничког понашања, стављајући у други план остале облике преступничког понашања. Да би се припремио функционалан програм заштите деце од преступничког понашања неопходно је да се анализира стање безбедности у школи, при чему би посебну пажњу требало усмерити на конкретне облике преступничког понашања у школи. С обзиром на то да овај рад обилује подацима о облицима и учесталости и других облика преступничког понашања (бежање са часова, пушење цигарета, пушење марихуане, организовање туча у школи и слично), видан је његов научни допринос.

Резултати ове докторске дисертације и резултати досадашњих истраживања о проблему преступничког понашања у образовно-васпитним установама, као и сазнања до којих ће се доћи у неким будућим истраживањима, могу да допринесу да стручна и академска јавност сваку врсту преступничког понашања у школи сагледа као национални проблем који се не решава сензационалистичким новинским натписима, већ стручним истраживањима ове појаве, анализом узрока и последица, предлогом мера за превентивно и интервентно деловање, континуираном превенцијом и адекватном интервенцијом на свим нивоима образовања уз активно ангажовање кључних друштвених фактора.

На основу горе наведеног чланови комисије дају позитивну оцену докторске дисертације *КАРАКТЕРИСТИКЕ И ОБЛИЦИ ПРЕСТУПНИЧКОГ ПОНАШАЊА УЧЕНИКА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ*, кандидаткиње мр Милене Јовановић-Крањец и предлажу Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Нишу да прихвати извештај и одобри усмену одбрану докторске дисертације пред именованом Комисијом.

У Нишу/Београду,

Комисија:

Др Наталија Јовановић, редовна професорка
Филозофског факултета Универзитета у Нишу

Др Драгана Захаријевић, редовна професорка
Филозофског факултета Универзитета у Нишу

Др Невенка Жегарац, редовна професорка
Факултета политичких наука Универзитета у Београду

Др Сузана Марковић-Крстић, доцент
Филозофског факултета Универзитета у Нишу

Др Лела Милошевић-Радуловић, доцент
Филозофског факултета Универзитета у Нишу